Het debatt om stenkyrkofynd

I morgon håller Sigtuna museum ett forskarseminarium kring ett sensationellt fynd som gjorts vid arkeologiska utgrävningar av S:t Olofs kyrkoruin i Sigtuna. Fyndet, som kan vara Sveriges äldsta stenkyrka, väntas väcka intensiv diskussion.

Omkring 25 personer är inbjudna till morgondagens seminarium. Initiativtagaren Sten Tesch, chef för Sigtuna museum, har höga förväntningar på diskussionerna. Enligt honom kommer idéerna och tankarna kring fyndet med stor sannolikhet att vara vitt skilda.

– Teorier lär finnas inom hela spektrat från att murarna primärt byggdes som fundament för de kraftiga och tunga pelarna, till att man sekundärt har utnyttjat grundmurar från en äldre kyrkobyggnad som fundament för pelarna, till att det rör sig om något helt annat. Stenkyrkohistoria är ett smalt forskningsområde, berättar Sten Tesch, och mycket sällan får man möjligheten att studera och diskutera nya utgrävningar av grundmurar. Själv tror och hoppas han på att fyndet är en ny äldre kyrka. Enligt honom tyder vissa indicier på det (se grafiken). Men han tillägger också att man ju aldrig kan veta.

– De tidiga stenkyrkorna är från en spännande tid eftersom skriftlig dokumentation saknas. Det skulle vara en sensation om vi kan bevisa att det rör sig om en kyrka från sent 1000-tal. En så gammal kyrka har vi inte hittat tidigare i Sverige

TEXT: ANNIKA CASTRO NILSSON
GRAFIK/FOTO: ALEXANDER RAUSCHER

S:t Olofs ruin

Skrytbyggen som förföll

Utgrävningar tyder på att Sigtuna, Sveriges första medeltidsstad, redan från början var ett kristet samhälle. Stenkyrkorna var medeltida skrytbyggen.

900-TALET: SIGTUNA GRUNDAS

Omkring år 980 grundlägger kung **Erik Segersäll** Sigtuna. Drygt hundra långsmala tomter, lika stora (ca 8 meter breda, 25 meter långa), läggs ut på varsin sida om en långgata. Mitt i staden läggs kungsgården.

1000-TALET: KYRKOR BYGGS

Redan de första Sigtunaborna antas ha varit kristna. Kristna mässan hålls i hall byggnader längst bak på vare tomt. I mit ten av 1000-talet byggs träkyrkor. Kanske byggs senare även en stenkyrka(!), på den plats där S:t Olofs ruin i dag ligger.

Sigtuna 1000-tal

S:t Per
Större delen av ruinen står kvar än i dag.

S:t Lars
Tros ha varit den största av Sigtunas stenkyrkor.

S:t Nicolaus
Användes som råd hus på 1500-talet.

Mariakyrkan (1237)
Mälardalens första tegelbyggnad

Biskopskyrkan*
Skelett tillsammans med kräkla grävdes fram 1993.

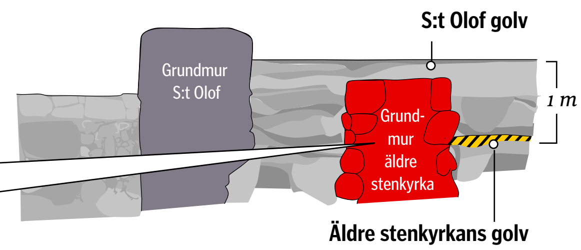
*revs innan 1300-talet

Rester av kyrka i S:t Olofs ruin

Enligt Sigtunas museichef Sten Tesch pekar flera indicier på att fyndet är en äldre kyrka.

Utgrävt område — hittade murar — Utgrävning 1923 — Pelare

Utgrävningar tyder på att ett golv finns ca en meter under markytan. Ett så lågt liggande golv passar inte ihop med resten av S:t Olofs ruin.
•Teori: Golvet hörde till en äldre kyrka.

Sten Tesch visar var muren är skev.

Redan 1923 gjordes utgrävningar. Vad som hittades då är inte definierat, men kommer i ett annat sken om en äldre kyrka funnits på platsen.

S:t Olof kyrkoruin
Kyrkogårdsmur
5 meter

Muren är tydligt skev i förhållande till pelarna. Detta tyder på att muren och pelarna inte var tänkta att höra ihop, utan att muren sekundärt kom att användas som stöd för pelarna.
•Teori: Muren är grunden till en äldre kyrka.

Den rektangulära formen stämmer inte överens med hur stenkyrkors grundmurar brukade byggas, det vill säga som ett rutnät.
•Teori: Fyndet är koret från en äldre kyrka, alternativt grundmuren till en liten kyrka.

En liten mystisk utbyggnad har visat sig vara äldre än ruinen. Golvet är lägre än ruinens, och vid markhöjd finns ett fönster.
•Teori: Det var väsentligt att bygga in denna i S:t Olofs kyrka. Kanske innehöll den något heligt i en äldre kyrka.

Brunnshus (helig källa) eller **dophus** (baptisterium)?

En platå utanför kyrkan tyder på det finns något därunder. Kanske en klosteranläggning, kanske något som hörde ihop med den äldre kyrkan (om det nu rör sig om en äldre kyrka...).

Lågt sittande fönster väcker frågor.

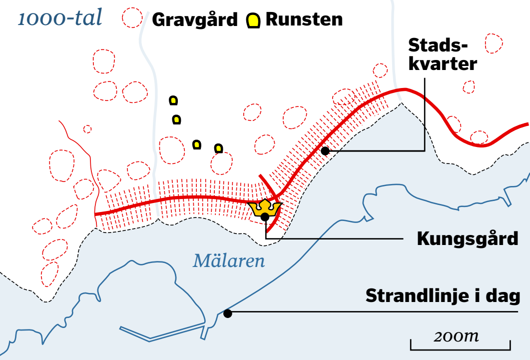
Svårt att datera

Att tidsbestämma stenkyrkorna är svårt, eftersom ingen skriftlig dokumentation finns från tiden då de byggdes. Ungefärlig datering kan göras på olika sätt. Tre exempel

Kol 14-metoden: Gravar inuti och utanför kyrkan tidsbestäms. Det kan förhoppningsvis ge ledtrådar till när kyrkan uppfördes.

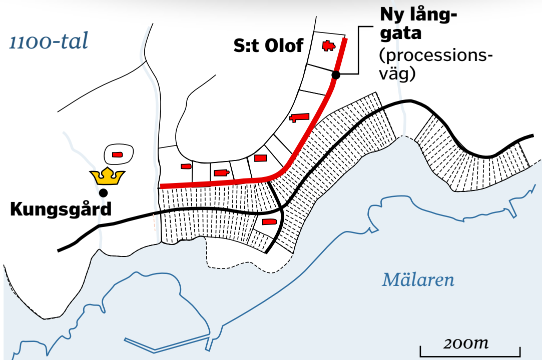
Analys av kalkbruket: Kalkbrukssammansättningar har sett olika ut i olika tider och kan dessutom innehålla kol. Datering kan göras genom jämförelser eller kol 14-metoden.

Kontextuell arkeologi: Kedja av händelser (kontexter) sätts samman vid utgrävningar. Till slut har man ett kopplings schema av skeenden, med olika fynd kopplade till sig.

1100-TALET:
SKRYTBYGGENAS TID

Domkyrka byggs mitt i staden och minst fem, kanske sex, stenkyrkor längs en ny långgata. Dessa uppförs av kungen och andra rika personer, som vill visa sitt inflytande. Kyrkornas placering längs med en väg tyder på att kyrkliga processioner ägde rum.

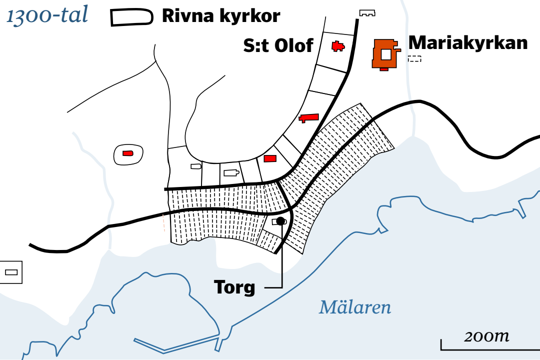

1200-TALET:
FÖRSAMLINGAR BILDAS

Sigtuna är en betydande stad. Dominikanklosteranläggningen byggs. Mot slutet av 1200-talet förändras kyrkoorganisationen. Som följd av det rivs tre stenkyrkor, medan övriga blir församlingskyrkor.

1300-TALET:
STOCKHOLM TAR ÖVER

Andra städer har växt fram. Stockholm blir den ledande staden i Mälarområdet. Sigtunas storhetstid är förbi. Mitt i staden där kungsgården, och senare domkyrkan, en gång låg har nu blivit ett torg.

1500-TALET:
KYRKORNA FÖRFALLER

Vid Gustav Vasas reformation i början av 1500-talet omvandlas Mariakyrkan till församlingskyrka för Sigtunaborna. Övriga kyrkor lämnas att förfalla.

I DAG:
TURISTATTRAKTIONEN

Tusentals turister besöker varje år Sigtuna, landets äldsta i dag existerande stad, för att få se bl a runristningar, den speciella stadsplanen och kyrkoruinerna. Stor attraktion just nu är förstås fyndet under **S:t Olofs ruin**.

Källor: Sten Tesch, Anders Wikström, Sigtuna Museer